

VÝCHODOČESKÝ REGION A KNIHOVNICKÉ VZDĚLÁNÍ

Vlasta Hamplová, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové

Věnovat jednu ze sekcí knihovnické konference problematice knihovnického vzdělávání a jeho dalšího směřování je počin velmi potřebný a nanejvýš aktuální. V posledních letech jsme se touto problematikou nejednou zabývali i v našem regionu, a tak mi dovoluje, abych se s vámi podělila o několik našich zkušeností.

Není tomu tak dávno, co jsme bývali ve východočeských knihovnách s dosaženou úrovní odborného knihovnického vzdělání opravdu spokojeni. Většina našich knihovníků získala odborné knihovnické vzdělání ukončené maturitou nebo vysokoškolské vzdělání v oboru, jiní absolvovali postgraduální studium informatiky, několik středoškoláků využilo možnosti dálkového studia knihovnictví na Masarykově univerzitě v Brně, další absolvovali různá odborná školení nebo stáže.

O vysoké procento kvalifikovaných středoškolských kádrů se především zasloužila dlouholetá spolupráce se Střední knihovnickou školou v Brně. Již v roce 1962 bylo v Hradci Králové otevřeno konzultační středisko brněnské knihovnické školy pro dálkové středoškolské studium, později nástavbové pomaturitní studium knihovnictví a kulturně výchovné práce. Nejprve působilo při Krajském kulturním středisku a od roku 1979 pokračovalo přímo ve Státní vědecké knihovně v Hradci Králové. Poslední absolventi dvouletého nástavbového studia knihovnictví maturovali v roce 1993.

V rozmezí více než třiceti let si přímo v Hradci Králové doplnilo odborné vzdělání 496 absolventů, z toho 316 knihovníků, kteří v mnoha případech tvoří odborný potenciál našich profesionálních knihoven dosud. Nejedním úspěšným absolventem pak pokračoval v dalším studiu na KVIK KU v Praze. Díky této dlouholeté tradici jsme celkem zdařile organizovali cykly přednášek i jednorázová školení pro naše absolventy a další zájemce o tento typ vzdělávání, který byl správně chápán jako nadstavbový doplněk nejnovějších informací. Témata byla vždy vybírána s ohledem na potřeby a požadavky knihoven v regionu. V současnosti plní s úspěchem tuto úlohu SKIP ať již na regionální nebo celostátní úrovni.

Na počátku devadesátých let se s velkým zájmem ze strany veřejných knihoven setkaly dva cykly přednášek. První byl věnován dětské literatuře, druhý české undergroundové literatuře. Dalším okruhem témat, o která měli knihovníci zájem, byly například prezentace knihovnických programů (ISIS, Lumare, Smartlib, později KP-systém, Tinlib).

I když počátek devadesátých let vůbec nepřál kooperačním snahám mezi knihovnami, podařilo se připravit projekt souborného katalogu regionální literatury, proškolit všechny zájemce o tento projekt (přihlásilo se 29 veřejných knihoven) ve způsobu kooperace a seznámit je se základy AACR2, což byl základní předpoklad pro další spolupráci.

S převratnými změnami knihovnických postupů, zejména v součinnosti s automatizací, katalogizačními pravidly AACR2, Internetem, nástupem nových moderních nosičů informací a v neposlední řadě i s rozsáhlou transformací knihoven, se začaly objevovat stále častější signály ze strany naší knihovnické veřejnosti, že to s odbornými znalostmi našich knihovníků není zcela v pořádku. V knihovnách se začali objevovat absolventi středních škol s maturitou, ale bez knihovnického zaměření, které si po uzavření knihovnické nástavby v konzultačním královéhradeckém středisku nemohli již tak snadno doplnit. Ale ani knihovníci s knihovnickým odborným vzděláním nebyli s úrovní svých znalostí spokojeni. A protože byli zvyklí si doplňovat knihovnické nastavbové studium v naší knihovně, začali se zhruba v polovině devadesátých let stále častěji obracet na naši knihovnu s požadavkem otevřít nějaký typ soustavného knihovnického vzdělávání i v našem regionu, aby to měli blízko, a tím časově a finančně snadněji dosažitelné.

Mezi požadavky se nejčastěji objevovala potřeba: prohloubit jazykové znalosti, zejména angličtiny; naučit knihovníky komunikaci s počítačem; zvládnout nová katalogizační pravidla AACR2 a další přijaté standardy; naučit se využívat Internetu při získávání informací; umět v rutinním režimu pracovat s textovými editory; zvládnout základy elektronického publikování; seznámit se s knihovnickými programy atd. V neposlední řadě tu byla i snaha získat vyšší kvalifikaci a zlepšit si tak funkční zařazení.

Po zvážení všech požadavků ze strany knihoven se jako nejschůdnější začala jevit forma bakalářského studia, určená absolventům s ukončeným středoškolským vzděláním. Začali jsme se zajímat o možnosti začlenění tohoto studia do studijního programu některé z fakult vysokých škol našeho města. Nejblíže našim představám byla Fakulta řízení a informační technologie (FRIT) Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové, která měla zkušenosti s bakalářským studiem v denní i konzultační formě v oboru Management, který se dále specializuje na *Informační systémy*, *Finanční management*, *Sportovní management*, *Cestovní ruch* a *Zdravotnický management*. Po dohodě s vedením fakulty byl připraven projekt další specializace bakalářského studia: **Knihovnicko-informační management**, v jehož průběhu si absolventi měli osvojit teoretické znalosti a praktické dovednosti z managementu (po transformaci okresních systémů věc velmi potřebná), moderní informační technologie a informační činnosti v oblasti knihovnictví a informací. Studium mělo mít denní i konzultativní formu a bylo zaměřeno tak, aby absolventi mohli najít uplatnění ve středním článku řízení nebo jako systémoví knihovníci v knihovnách, informačních střediscích případně firmách zabývajících se buď tvorbou knihovnicko-informačního software nebo informační činností a dále v regionálních a státních informačních systémech.

Z celkového počtu 144 kreditů bylo odborným knihovnickým předmětům věnováno 41 kreditů, které měli přednášet externisté z řad pracovníků SVK, OK a vysokoškolských knihoven v Hradci Králové. Na těchto knihovnických pracovištích měla také probíhat praktická cvičení. Zbývající kredity mohli bez problému na vysoké úrovni odpřednášet členové FRIT.

Projekt byl připraven a vše záleželo na tom, zda fakulta získá potřebný grant, který by jí otevření další specializace umožnil. Protože v době, kdy jsme o tomto typu studia uvažovali, bylo již tak trochu „premanagementováno“, nepodařilo se fakultě grant získat. Trochu jsme pak litovali, že jsme se nespojili s některou fakultou humanitního zaměření, kde by možná otevření bakalářského knihovnického studia bylo schůdnější. Obdobný typ bakalářského studia však již existoval v Opavě a naši snahou bylo vybavit absolventa takovými znalostmi, aby na trhu práce měl poněkud širší uplatnění než klasický knihovník.

Úmysl otevřít v Hradci Králové bakalářské studium zaměřené na knihovnicko-informační problematiku tedy nevyšel, a tak jsme místo celoregionálního projektu vzdělávání začali být skromnější a zaměřili se pouze na situaci v hradecké SVK. Problematiku vzdělávání zde dělíme do do tří okruhů:

- 1) systém vzdělávání odborných pracovníků SVK HK;
- 2) vzdělávání knihovníků kooperujících knihoven;
- 3) systematická výchova uživatelů SVK HK.

Následující zkušenost spadá do *prvního okruhu*. Odborná kvalifikace pracovníků této knihovny je dobrá. Valná většina našich odborných pracovníků si osvojila práci s počítačem, textovými editory, Internetem a zvládla postupy práce v knihovnickém programu KP-systém. Většina z nich je však úzce soustředěna na daný úsek činnosti, který vykonává a kde má osvojeny rutinní postupy, sleduje novinky, účastní se školení. Mimo řídicí management jen málo řadových pracovníků vnímá knihovnu z nadhledu jako celek a má povědomost o všech funkcích, které tato organizace zajišťuje. A tady se zrodila myšlenka **základního cyklického vzdělávání odborných pracovníků**. Pro školní rok 1998/99 bylo připraveno 6 lekcí v rozsahu 90 minut. Cíl byl prostinký, seznámit posluchače s organizační strukturou odborných knihovnických pracovišť a jejich nejdůležitějšími aktuálními úkoly či problémy. Přednášky si připravili vedoucí a příslušní odborní pracovníci, doplnily je praktické ukázky, exkurze na pracovištích a v některých případech byly zpracovány i písemné pomůcky.

A najednou se z této celkem banální akce stalo něco velmi užitečného. Jednotlivé odborné úseky se v rámci vzdělávání chtěly prezentovat co nejlépe, přednášky byly připravovány opravdu pečlivě, v průběhu vzdělávání se objevilo několik nových talentů schopných kvalitně a s přesvědčením prezentovat naši činnost. Ukázalo se, že přece jen nejsme tak profesionálně okoralí, abychom nebyli ochotní se vzájemně nejen poslouchat, ale také si rozumět. Dokonce jsme si ověřili, že dovedeme být i zdravě zvědaví, ne-li přímo zvě-

dví. Díky vedení knihovny, které umožnilo konání celé akce v pracovní době, kdy každá lekce měla ještě jednu reprízu pro 2. směnu a další účastníky, kterým první termín ze služebních důvodů nevyhovoval, byla účast stoprocentní. Ještě v průběhu školení jsme původní rozsah doplnili o další lekci, kterou si připravil vedoucí ekonomického odboru na téma, jak se v naší organizaci sestavuje rozpočet, vytvářejí nejrůznější fondy, provádějí odpisy apod. Na příkladu plnění rozpočtu v roce 1998 a sestavení návrhu rozpočtu na rok 1999 byly osvětleny základní pojmy i potřebné souvislosti, které někdy řadovému knihovníkovi unikají nebo připadají málo pochopitelné.

Takto koncipované vzdělávání může praktikovat každá knihovna nebo kooperující sdružení knihoven s minimem nákladů a při zainteresování všech účastníků, kteří jsou nuceni nejen pasivně naslouchat, ale naopak se aktivně zapojují do přípravy přednášených témat.

Na toto univerzální základní vzdělávání navazuje v naší knihovně systém výběrového speciálního školení s cílem seznamovat vhodné adepty z řad našich pracovníků s vybranými problémy jmenného a věcného zpracování monografií, seriálů a analytických záznamů; s tvorbou autorit; se zásadami rešeršní a informační činnosti a připravovat si tak pro budoucnost další specialisty z vlastních řad.

V SVK HK již tři roky existuje skupina cca 25 pracovníků (mimo oddělení jmenného a věcného zpracování), kteří projevíli zájem zapojit se do dlouhodobého programu retrokonverze knihovního fondu. Všichni prošli vstupním školením, na kterém byli seznámeni s hlavními standardy pro jmenovou katalogizaci, byla jim vysvětlena struktura minimálního bibliografického záznamu monografií ve formátu UNIMARC, způsob zápisu do jednotlivých polí, úroveň do které mohou ukládat samostatně apod. Výklad doplnilo praktické cvičení pod dohledem vybraných pracovníků odboru zpracování. K tomuto základu přibývá každý rok instruktáž o nových postupech a pravidlech. Po několikaletém soustavném působení existuje v knihovně skupina, která hodlá zpětně ukládat fond příruční knihovny a regionální fond (pracovníci odd. IRS), fond periodik (pracovníci oddělení periodik) atd.

Další formu vzdělávání našich pracovníků připravujeme na podzim 1999: z vybraných pracovníků, ale za předpokladu jejich zájmu, budou vytvořeny malé skupinky (2–5 osob), které si pod vedením příslušného specialisty budou postupně osvojovat odborné znalosti nad rámec svého současného pracovního zařazení. Připraví se jako možný záložní zdroj pro případ potřeby specialisty na úsek, který si vyžaduje delší zácvik a praxi.

Takto jsou zatím připraveny 2 skupinky. První (čtyřčlenná) se bude od října 1999 průběžně školit teoreticky i prakticky ve správných postupech při zpracování regionálních jmenných a věcných autorit a následných regionálních faktografií REOS, REFA. Druhá (zatím tříčlenná) se bude zabývat retrokonverzí periodik.

Ještě bychom rádi získali zájemce pro skupinu příštích instruktorů, kteří by učili naše uživatele pracovat s elektronickým katalogem a dalšími databázemi v půjčovně.

Z *druhého okruhu* vzdělávání určeného knihovnám v regionu bych se ráda zmínila o snaze naší knihovny z poslední doby – ustavit pracovní skupinu složenou se zástupců knihoven pracujících na území Hradce Králové s regionálními dokumenty a informacemi. Průběžně chceme její členy seznamovat s platnými standardy a postupy při doplňování, zpracování a využívání regionálních dokumentů a informací. Společně se chceme snažit o dodržování jednotných postupů při vytváření souborného katalogu regionálních dokumentů, souborů regionálních autorit atd. První informativní schůzka se konala 25.5.1999, obesláni byli zástupci OK, muzea, VŠP a OA v Hradci Králové. První téma věnováno **doplňování regionálních dokumentů v knihovnách na území Hradce Králové**.

Třetí okruh našich vzdělávacích a výchovných aktivit je určen našim uživateli. Tvoří pestrý výběr. Většinou mají tradiční formu (exkurze, metodické návody...), o jiných jsme již publikovali (například o průběhu školení uživatelů v práci s databází České národní bibliografie). Za zmínku by snad stála spolupráce SVK s Ústavem českého jazyka a literatury VŠP v Hradci Králové při pořádání již třetího ročníku **literárních dílen** pro vysokoškolské studenty a pro další zájemce z řad hradecké veřejnosti. Problematikou vzdělávání uživatelů se však v tomto příspěvku nehodlám šířeji rozepisovat.

Pokud vás něco z našich vzdělávacích snah (včetně myšlenky nerealizovaného bakalářského studia *Knihovnicko-informační management*) zaujme a bude inspirovat k podobným, úspěšnějším snahám, splnil tento skromný výčet našich zkušeností svůj účel.